

En vikingatida grav i Rensättra

Arkeologisk delundersökning av gravfält Raä 4, Rensättra 1:40,
Boo socken, Nacka kommun, Uppland

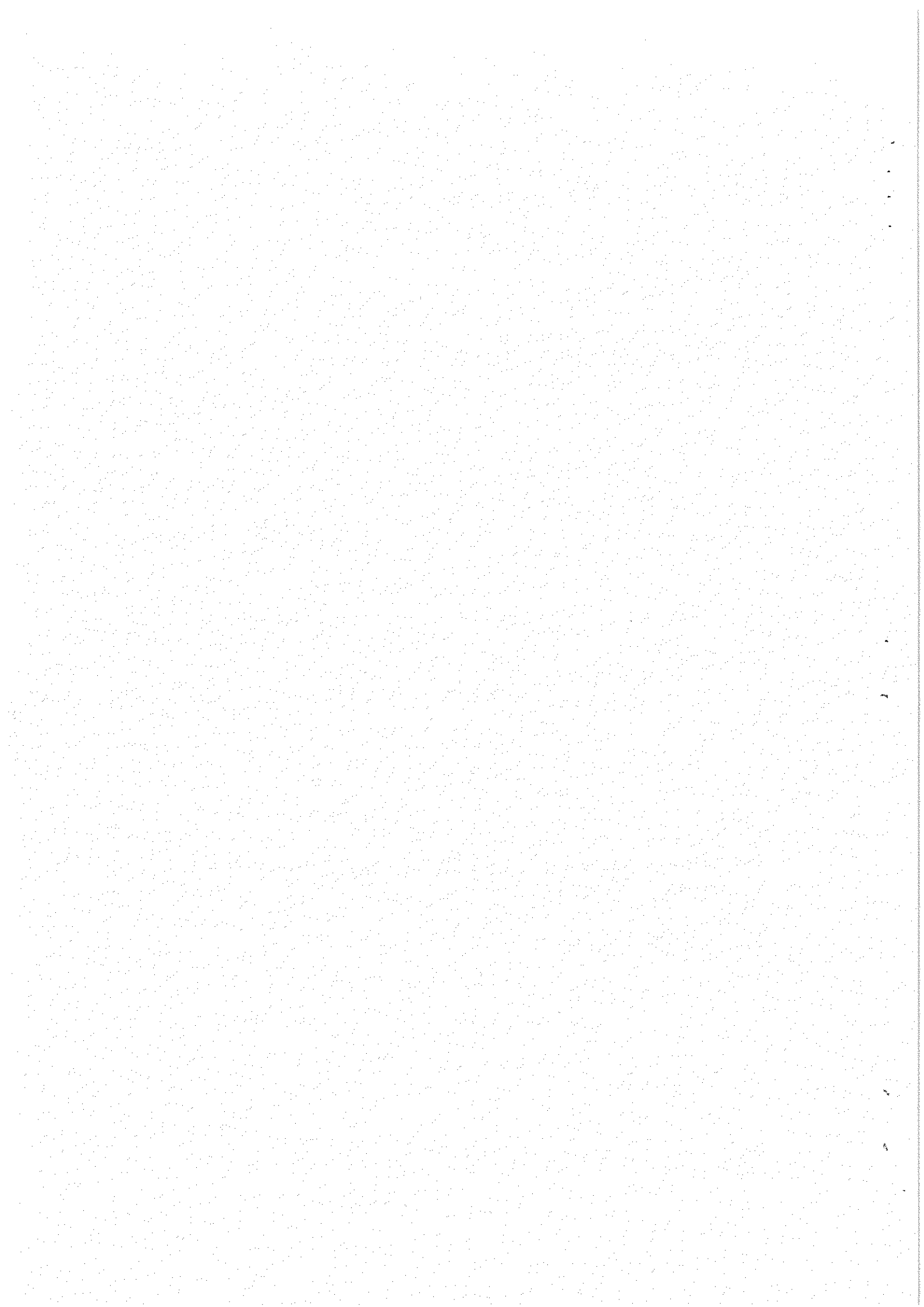
Kjell Andersson

STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM

Rapport

1998:3

En vikingatida grav i i Rensättra

Arkeologisk delundersökning av gravfält Raä 4, Rensättra 1:40, Boo socken,
Nacka kommun, Uppland

Kjell Andersson

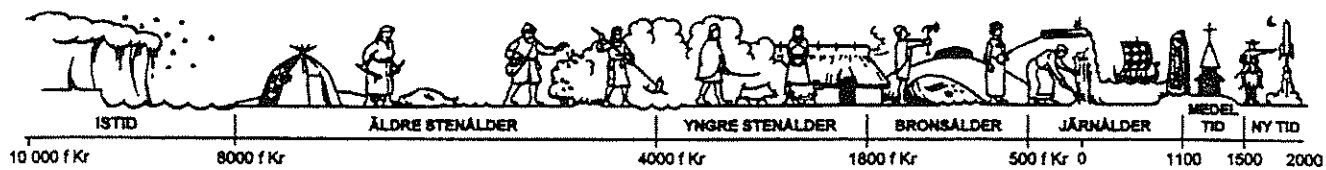
Rapport 1998:3

 STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM

Box 6176 102 33 Stockholm

Tel 08-690 69 60 Fax 08-32 32 72

Besöksadress: Klarahuset, Sabbatsbergsvägen 6

Tidsaxel: Mats Vänehem

© Stockholms läns museum
 Produktion: Stockholms läns museum
 Redaktionell bearbetning: Kjell Andersson
 Renritning av plan och profiler: Patrick Anselm
 Rekonstruktionsteckningar: Kjell Andersson

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Stockholm 1998

Innehåll

Sammanfattning	3
Bakgrund	3
Topografi och fornlämningsmiljö	4
Syfte och metod	6
Undersökningsresultat och tolkning	7
Anläggningsbeskrivning	9
Fynd	11
Referenser	12
Tekniska och administrativa uppgifter	12

Bilagor

Bilaga 1. ¹⁴ C-datering	13
--	----

Figurförteckning

Karta 1. Fornlämningens läge markerad på Blå kartan	2
Karta 2. Utsnitt ur Ekonomiska kartan, blad 10I 6i Boo	5
Fig 1. Gravfältsplan Raå 4	7
Fig 2. Plan och profil över A4	10
Fig 3. Fyndteckningar	11

Förkortningar

FMR: Fornminnesregistret, Riksantikvarieämbetet

Raå 000: nummer enligt Riksantikvarieämbetets fornminnesregister

sn: socken Up: Uppland

Karta 1. Fornlämningens läge markerad på Blå kartan, skala 1:100 000.

Sammanfattning

Stockholms läns museum delundersökte i september 1995 gravfältet Raä 4, Boo sn, Up, varvid två anläggningar togs bort. Undersökningen föranleddes av en planerad villabebyggelse i anslutning till gravfältet. Uppdragsgivare var Mjöbäcks Entreprenad AB.

Gravfältet som är beläget ca 60 m ÖNÖ om Rensättra gård, utgjordes innan undersökningen av ca 10 anläggningar varav sex var bedömda som osäkra fornlämningar. De två anläggningar som nu undersöktes, A4 och A9, var belägna på gravfältets västra del och båda var bedömda som osäkra fornlämningar.

Vid undersökningen som inleddes med att de berörda anläggningarna torvades av med maskin kunde A9 tidigt avfärdas som en naturbildning. A4 visade sig utgöras av en rund stensättning med kantkedja, ca 3,4 m i diam och 0,3m hög. Centralt i stenpackningen påträffades ett kraftigt brandlager som delvis grävts ned i moränbacken på vilken anläggningen vilade. Brandlagret innehöll rikligt med träkol och brända ben.

Centralt i brandlagret hade ett gravkärl innehållande en del av de brända benen placerats. I brandlagret påträffades en röd opak glaspärla, nitfragment av järn samt kamfragment av ben eller horn. Kammen är av Ambrosianis typ B1:2 eller B1:3, vilka huvudsakligen dateras till 900-talet e Kr, dvs till mitten av vikingatid.

En översiktlig osteologisk bedömning av benmaterialet visade att det förutom ben från en vuxen människa också fanns ben från häst och en större hund i graven. Bedömningen medgav inte någon närmare ålders- eller könsbestämning av den gravlagda. Fyndmaterialet innehöll inte heller några könsindikerande föremål.

Graven har genom ett ¹⁴C-prov dateras till 900-talet e Kr, vilket överensstämmer med kamfragmentens datering.

Bakgrund

Undersökningen föranleddes av en planerad villabebyggelse i anslutning till gravfältet Raä 4, Boo sn, Up. Vid detaljplanläggningen av villaområdet uppmärksammades inte gravfältet av tillståndsgivande myndigheter förrän planen hade vunnit laga kraft. Länsstyrelsen

beslutade p.g.a. omständigheterna att endast de anläggningar som direkt skulle komma att beröras av arbetet skulle undersökas och tas bort.

Gravfältet förundersöktes av Stockholms läns museum i mars 1995. Förundersökningen visade att gravfältet utgjordes av ca 10 anläggningar varav sex bedömdes som osäkra fornlämningar (Andersson 1995). Två anläggningar på gravfältets västra del, A4 och A9, låg så till att dessa riskerade att förstöras av det planerade arbetet. Båda anläggningarna hade bedömts som osäkra fornlämningar i samband med förundersökningen. Resterande delar av gravfältet ansågs kunna ligga kvar, under förutsättning att dessa skyddades under det fortsatta arbetets gång.

Undersökningen utfördes under perioden 18-21 september 1995. Uppdragsgivare var Mjöbäcks Entreprenad AB.

Topografi och fornlämningsmiljö

Terrängen i Boo sn är höglänt och starkt kuperad med skogsbeväxta berg- och moränhöjder som är genombrutna av smala lerdalar. Gravfältet Raä 4 är beläget 15-23 m.ö.h i en blandskogsbeväxt östslutning av ett bergparti, och ca 60 m ÖNÖ om Rensättra gårds gamla mangårdsbyggnad. I söder och öster gränsar gravfältet till gammal åkermark. På gravfältet som är beläget på sandig morän går berget i dagen på ett par ställen. Bergpartiet liksom stora delar av omgivningen kring det som återstår av Rensättra gård är idag bebyggt med villor.

De kända fornlämningarna inom Boo sn är förvånansvärt få. Totalt finns inte fler än fem säkra förhistoriska fornlämningslokaler registrerade (Raä 4, 5, 11, 14 och 16). Fornlämningarna utgörs av gravfält som troligen kan dateras till yngre järnålder (ca 500-1100 e Kr). Utöver gravfälten finns ett runstensfragment (Raä 21) samt en fyndplats för två stenxor (Raä 23) registrerade.

Sannolikt avspeglar fornlämningsbilden inte det verkliga förhållandet i socknen. Det låga antalet registrerade förhistoriska lämningar kan dels bero på att fornlämningar har förstörts i samband med den intensiva exploateringen av området under 1900-talet, dels på en bristfällig fornminnesinventering.

Karta 2. Utsnitt ur Ekonomiska kartan, blad 10I 61 Boo, skala 1:10 000.

Gravfältet Raä 4 bestod innan undersökningen av ca 10 anläggningar varav sex var bedömda som osäkra fornlämningar. Anläggningarna utgjordes av runda stensättningar, ca 2-7 m i diameter stora. På ett impediment på motsatt sida av den gamla åkermarken, ca 250 m ÖSÖ om Raä 4, ligger Raä 5, ett gravfält bestående av fyra högar och sex runda stensättningar. Strax söder om Raä 5 är en stensättningsliknande bildning belägen (Raä 6, karta 2).

Båda gravfälten har sannolikt tillhört gården Rensättras förhistoriska föregångare, och båda har troligen anlagts under yngre järnålder (ca 500-1100 e Kr). Raä 4 ger dock ett något äldre intryck än Raä 5 och är möjligen gårdens första begravningsplats.

Under 1560-talet fanns ett 25-tal bebyggelseenheter inom det område som idag utgör Nacka kommun. Dessa utgjordes till en övervägande del av ensamgårdar eller torp (Klackenberg 1981:43). Rensättra omnämns i skriftliga källor första gången 1462 som *Regensäter* då väpnaren Hemming Karlsson sålde egendomen till en herr Lasse Hjort. 1560 ägdes Rensättra av Danviks hospital och gården brukades då av en landbo (a.a:47).

Säter-namnen (*-säter*, *-sät(t)ra* etc) betecknar "utmärksäng" (Calissendorff 1974:18). Bebyggelser med dessa namnformer anses huvudsakligen ha tillkommit under slutet av yngre järnålder och tidig medeltid då äldre byar/gårdar har expanderat och moderenheternas utmarker har koloniserats (Strid 1993:82f). Hur förleden *Ren-* (*Regen-*, 1462) ska tolkas är inte klarlagt (Calissendorf 1974:18).

Syfte och metod

Syftet med undersökningen var att dokumentera och ta bort de anläggningar som riskerade att förstöras av det planerade arbetet. Resterande anläggningar ansågs kunna ligga kvar förutsatt att dessa skyddades under det återstående arbetet.

Totalt undersöktes två av gravfältets anläggningar (A4 och A9), båda bedömda som osäkra fornlämningar i samband med förundersökningen (Andersson 1995:7). Anläggningarna var belägna på gravfältets västra del (figur 1) och låg i direkt anslutning till platsen för ett planerat bostadshus.

Undersökningen inleddes med att de berörda anläggningarna torvades av med maskin försedd med planeringsskopa. Vid maskinavtorvningen kom tidigt indikationer på att A9 - en förmodad stensättning - var en naturbildning varför anläggningen i sin helhet grävdes bort med maskin.

Stensättningen A4 rensades fram och dokumenterades på sedvanligt sätt. Det i anläggningen påträffade brandlagret var kraftigt och "fett" varför detta grovsållades (maskstorlek 4 mm) och lades i säckar för att vattensällas vid ett senare tillfälle då vattensällning inte var möjlig på platsen. Vid vattensällningen användes ett såll med maskstorlek 3 mm.

Den andra anläggningen utgjordes av en rund stensättning med kantkedja, 3,4 m i diameter, och var uppbyggd av ett kraftigt stenmaterial. Centralt i anläggningen fanns ett upp till 0,4 m tjockt brandlager med rikligt med brända ben och större stycken av kolade trärester. Brandlagret som var koncentrerat till en yta om ca 1,4 m i diam var delvis placerat i en stensatt nedgrävning som sträckte sig ned ca 0,2 m under den ursprungliga marknivån.

Centralt i brandlagret var ett keramikkrärl innehållande en del av de brända benen placerat. I brandlagret påträffades förutom brända ben också en röd opak glaspärla och ett nitfragment av järn. Vid vattensållningen av brandlagret påträffades fler nitfragment samt kamfragment av ben eller horn från en sammansatt enkelkam. En mindre del av kammen var fortfarande sammanhållen med en bronsnit.

Kammen är av Ambrosianis typ B1:2 eller B1:3 (Ambrosiani 1981:62ff), vilka huvudsakligen dateras till 900-talet e Kr (a.a:74ff).

En översiktlig osteologisk bedömning av benmaterialet visade att det förutom ben från en vuxen människa också fanns ben från häst och en större hund representerat i graven. Bedömningen medgav inte någon närmare ålders- eller könsbestämning av den gravlagda. De fynd som påträffades är inte heller könsindikerande, utan förekommer både i mans- och kvinnogravar.

Avsaknaden av ett utbrett sotlager samt brandlagrets koncentration och till synes avsiktliga placering i en grop, antyder att kremeringen inte skett på platsen för gravläggningen. Brandbålsresterna har troligen förts till platsen och placerats i en på förhand grävd och stenskodd grop tillsammans med ett gravkrärl innehållande en del av de brända benen. Slutligen har en stensättning uppförts kring gravgömman.

Ett ¹⁴C-prov från brandlagret daterade detta till 875-990 e Kr kalibrerat värde (bilaga 1). Dateringen stämmer väl överens med dateringen av de kamfragment som påträffades.

Anläggningsbeskrivning

A4 Stensättning

rund, 3,4 m i diam och 0,3 m hög, med kantkedja

Brandlager, med gravkärl

Belägenhet: x 79712,72 y 12677,81 z 23,19 m ö h

A4 var gravfältets högst belägna anläggning och begränsade tillsammans med A9 gravfältets utsträckning åt väster. Innan avtorvningen syntes anläggningen som en närmast rund förhöjning med ett tiotal stenar synliga i ytan. I anläggningens nordöstra del växte en stor tall och en granstubbe fanns i anslutning till anläggningens östra kant.

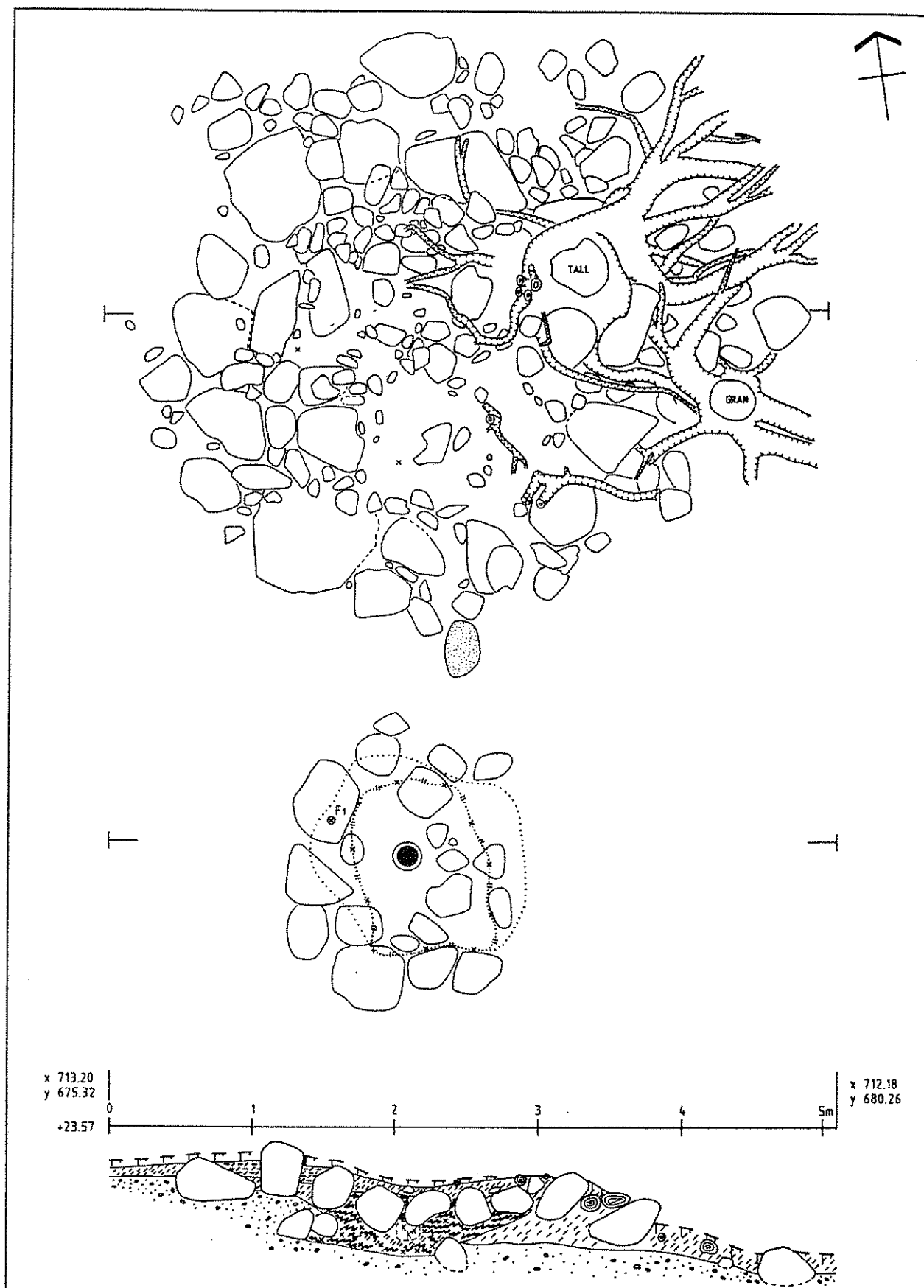
Efter maskinavtorvning och rensning framträdde en rund stensättning, ca 3,4 m i diam och 0,3 m hög, med en kantkedja av 0,5-0,85 m stora och huvudsakligen rundade block. Anläggningen var i övrigt lagd av 0,25-0,5 m stora och rundade stenar med en fyllning av myllig morän och mindre sten, ca 0,5-0,15 m stora. I fyllningen i anläggningens norra hälft påträffades brända ben.

Centralt under stensättningen påträffades ett kraftigt brandlager, ca 1,4 m i diameter och 0,1-0,4 m tjockt, innehållande rikligt med träkol och brända ben. Brandlagret var delvis placerat i en ca 0,8 m i diameter stor och 0,1-0,2 m djup nedgrävning som tydligt kunde följas i den underliggande moränen. Nedgrävningen var stenskodd med 0,3-0,5 m stora rundade stenar.

Centralt i brandlagret påträffades ett krossat keramikkarl innehållande en del av de brända benen. Utöver gravkarlet påträffades också en röd opak glaspärla, kamfragment av ben eller horn samt nitfragment av järn.

Under brandlagret vidtog morän.

fyndplats	material	vikt	anmärkning
torv	obrända ben	5,0 g	2 fragment, från gris
yllning	brända ben	97,1 g	
brandlager	brända ben	2070,4 g	
brandlager	träkol	415,4 g	¹⁴ C-prov, Beta-87993
gravkärl	brända ben	102,1 g	
gravkärl	träkol	3,8 g	

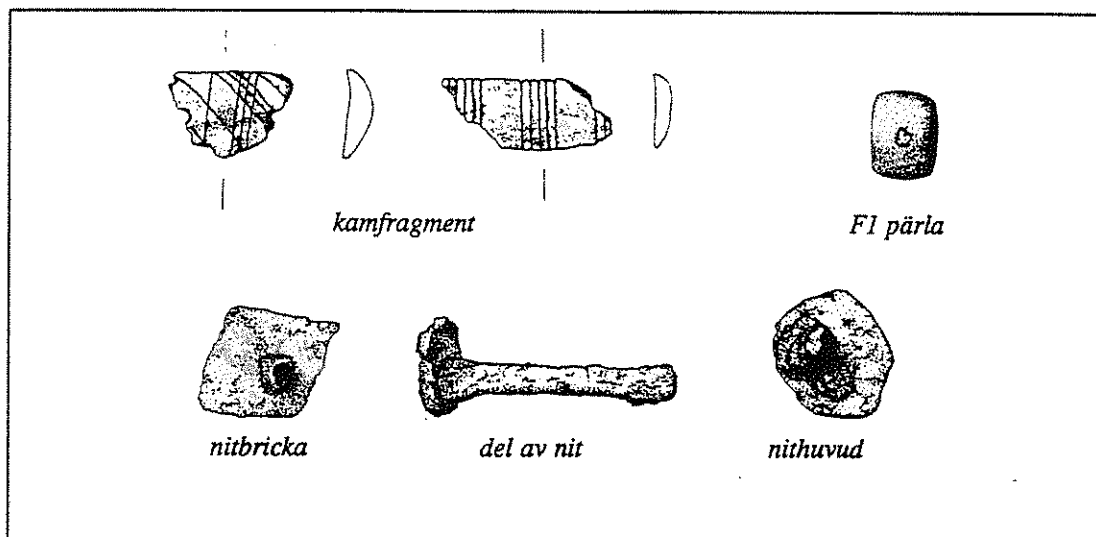

Figur 2. Plan och profil över A4, Raä 4, Boo sn, Up.

Fynd

Vid rensningen av anläggningen påträffades ett fragment av rödgods/tegel i torven, övriga fynd påträffades i brandlagret.

Fynd nr	Sakord	Antal	Material	Bredd mm	Höjd mm	Vikt gram	Anmärkning
F1	pärta	1	glas	11,6	8,2	1,6	Opak, röd
	gravkärl	1	keramik	Ø 125,0 (botten)		791,0	Brunt gods, medelgrov magring. Fragmenterat
	kamfragment m. bronsnit	25	ben/horn			5,3	Typ: B1:2 eller B1:3 (Ambrosiani 1981:62f)
	nitfragment	12	järn			17,9	
	rödgods/tegelfragment	1	keramik/lera			0,2	

Figur 3. Urval av fynd från A4. Skala 1:1.

Referenser

Ambrosiani K. 1981 *Viking Age combs, combmaking and combmakers in the light of finds from Birka and Ribe*. Stockholm studies in archaeology 2. Stockholm. Diss.

Andersson K. 1995 *Ett järnåldersgravfält vid Rensättra. Arkeologisk förundersökning av Raä 4, Rensättra 1:40, Boo socken, Nacka kommun, Uppland*. Stockholms läns museum rapport 1995:7.

Calissendorff K. 1974 Ortnamn i Boo och Saltsjöbaden. I: *Nackaboken 1974*. Årsbok för Nacka kommun 12:e årg. s. 7-22. Nacka.

Strid J. P. 1993 *Kulturlandskapets språkliga dimension. Ortnamnen*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

Klackenberg H. 1981 Bebyggelsen inom Nacka kommuns område vid 1500-talets mitt. I: *Nackaboken 1981*. Årsbok för Nacka kommun 19:e årg. s 39-56. Nacka.

Otryckta källor

Fornminnesregistret, Stockholms läns museum

Kartor

Blå kartan, Stockholms Län
Ekonomiska kartan, blad 10I 6i Boo
Geologiska kartbladet, Stockholm NO

Tekniska och administrativa uppgifter

Eget dnr: 1995:100

Länsstyrelsens beslut: dnr 220-1995-10932

Belägenhet: Ekonomiska kartan, blad 10I 6i Boo,
koordinater enl RT38: x 6582,32 y 1640,70

Koordinatsystem: ST74, höjdsystem: RH70

Arkivmaterial: förvaras på Stockholms läns museum

Undersöknings- och rapportansvarig: Kjell Andersson

Arkeologisk personal: Kjell Andersson, Lars Andersson

Osteologisk bedömning: Margareta Backe

¹⁴C-analys: Beta Analytic Inc, University Branch, Florida, USA

Bilaga 1. ¹⁴C-datering. A4, Raä 4, Boo sn, Up.

CALIBRATION OF RADIOCARBON AGE TO CALENDAR YEARS

(Variables: C13/C12=-26.2; lab mult.=1)

Laboratory Number: Beta-87993

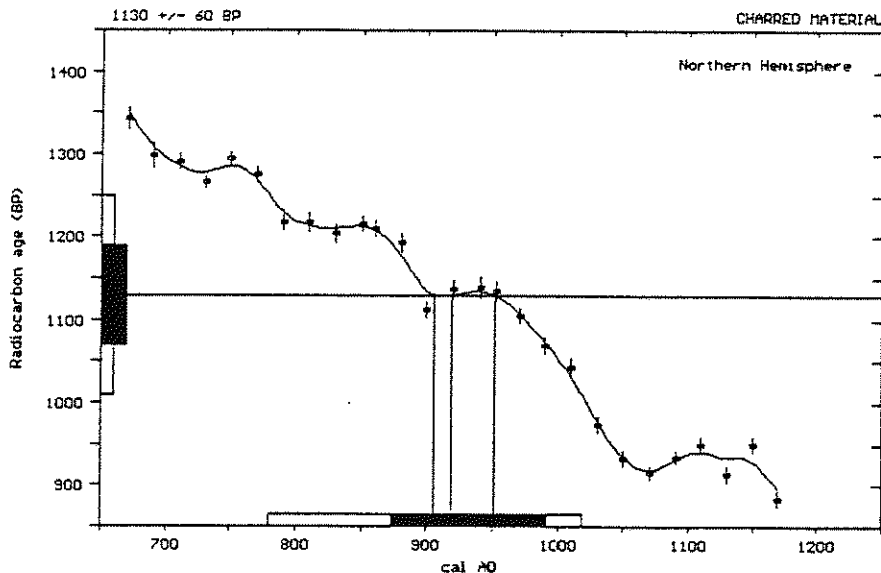
Conventional radiocarbon age: 1130 +/- 60 BP

Calibrated results: cal AD 780 to 1020
(2 sigma, 95% probability)

Intercept data:

Intercepts of radiocarbon age
with calibration curve: cal AD 905 and
cal AD 920 and
cal AD 950

1 sigma calibrated results: cal AD 875 to 990
(68% probability)

References:

Pretoria Calibration Curve for Short Lived Samples

Vogel, J. C., Fuis, A., Visser, E. and Becker, B., 1993, *Radiocarbon* 35(1), p73-86

A Simplified Approach to Calibrating C14 Dates

Talma, A. S. and Vogel, J. C., 1993, *Radiocarbon* 35(2), p317-322

Calibration - 1993

Stuiver, M., Long, A., Kra, R. S. and Devine, J. M., 1993, *Radiocarbon* 35(1)

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

4985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 ■ Tel: (305)667-5167 ■ Fax: (305)663-0964 ■ E-mail: beta@analytic.win.net

Teckenförklaring

PLAN

ALLMÄNT

	Fyndplats och fyndnummer
	Nivåsiffror
	Profilinje
	Backe eller strandvall
	Trädrötter
	Begränsning för foplämning eller förhöjning
	Schaktgräns

BERG, STEN

	Begränsning för berg i dagen
	Sten eller block (kan markeras med S resp. BLOCK)
	Sten, över och underliggande
	Begränsning för stenpackning eller stensamling
	Skärvad eller skörbränd sten
	Begränsning för skärvad eller skörbränd sten

PROFIL

	Vegetationsskikt
	Rekonstruerat vegetationsskikt
	Mylla
	Lera, Mjåla
	Mo
	Sand
	Grus
	Morån
	Berg
	Skärvad eller skörbränd sten

GROP, MÖRKFÄRGNING, SOT, KOL

	Grop, nedgrävning, skämning, ränna, dike
	Mörkfärgning
	Sot
	Begränsning för sot
	Kol
	Begränsning för kollager

HÄRD, STOLPHÅL, BRÄND LERA, LERKLINING

	Hård, hårdgrop
	Stolphål
	Stolphål med yttre/inre el. övre/nedre diam. Anges på planen
	BL Bränd lera eller lerklining
	Begränsning för lager med bränd lera eller lerklining
	L Lerklining
	Begränsning för lager med lerklining

KERAMIK, HARTS

	K Keramik
	Lerkärt
	Hartsbit

BEN

	X Enstaka brända ben
	Begränsning för lager med brända ben
	Begränsning för koncentrerad förekomst av brända ben

B

	B Enstaka obrända ben
	Begränsning för obrända ben

ÖVRIGT

	T Tegelsten
	Begränsning för lager med tegel
	SL Slagg
	Begränsning för lager med slagg
	Begränsning för lager med kalk
	Begränsning för lager med gödsel
	Liggande trä
	Begränsning för övriga lager

	Brända ben
--	------------

	Obrända ben
--	-------------

	Tegel
--	-------

	Slagg
--	-------

	Kalk
--	------

	Gödsel
--	--------

	Liggande trä
--	--------------

	Ändträ
--	--------

	Skörbränd sten
	Sot
	Kol
	Kuiturlager eller mörkfärgning
	BL Enstaka bränd lera
	Bränd lera
	L Lerklining
	K Keramik
	Lerkärt
	Harts

